

Da Bjerget Græd: Spitak december 1989

En billedfortælling fra et feltophold i sne og frost i Armenien på et-års dagen for jordskælvet i 1988

Lars Funch Hansen

Indvielsen af den nye bydel i Spitak i december 1989: Kirkegården med den midlertidige kirke breder sig i terrasser over bjergsiden. Foto: Lars Funch Hansen

Vi ankom til Spitak på et-årsdagen for jordskælvet i december 1988, hvor 5.000 af 15.000 indbyggere omkom og næsten alle byens bygninger blev ødelagt. Vi var med til indvielsen af den nye bydel, kirkegården, som strakte sig i terrasser op ad bjergsiden, med en ny midlertidig kirke bygget af aluminiumsplader. Når vi kom nærmere kirkegården, blev vi mødt af en ubestemmelig og lettere uhyggelig lyd. Det viste sig at være lyden af de mange sørgende – som var det bjerget der græd. Senere skulle det vise sig, at det blot var den første gang den dag, at lyden af massiv og uendelig sorg gav mig kuldegysninger. Der var generelt en stemning af andægtighed over ikke blot kirkegården, men også en stor del af resten af byen den dag.

Den relativt nye trend med at indgravere full-size portrætter af afdøde på gravstenene forstærkede følelsen af at træde ind i andres sorg. Det virkede også som om netop disse portrætter fik de efterladte, og ikke mindst enker og bedstemødre, til at græde endnu højere hver gang de så op på billederne. Til at begynde med føltes det som at trænge sig ind i andres personlige sorg og tragedie. At der så var mange medier tilstede den dag, gjorde det lidt lettere at være med til. At se på og skrive om billederne i dag bringer erindringen og nogle af følelserne tilbage fra dengang.

Spitak lå tæt på epicenteret og derfor kaldes jordskælvet også for 'Spitak-jordskælvet'.

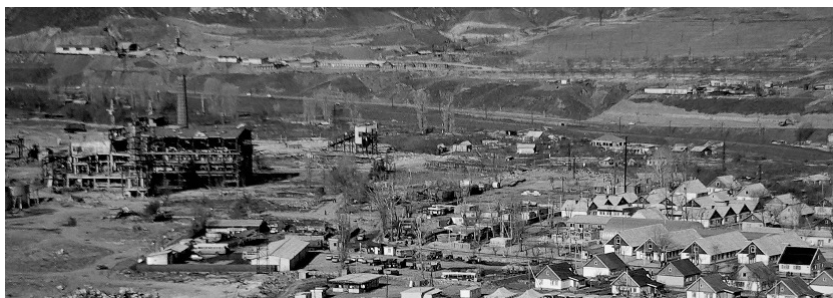
Den nye midlertidige kirke var bygget af aluminiumsplader. Her fandt en gudstjeneste og mindeceremoni i dagens anledning sted i den propfyldte kirke, hvor mange måtte stå udenfor. I dag står kirken der stadig, men bliver ikke længere brugt, så nu er kirken også et monument over jordskælvet.

*Ceremoni med afsløring af et nyt monument ved den ødelagte fabrik, ledet af en præst.
Foto: LFH*

Fotos til minde om de ansatte på fabrikken, som omkom under jordskælv.

Den ødelagte fabrik ses til venstre, til højre ses nogle af de nyopførte huse, hvoraf en del var midlertidige.

Mange boede i skurvogne ved siden af deres ødelagte hus, med toilet på gaden.

Eksempler på midlertidige boliger for de husløse i Spitak, og til håndværkerne.

En del forskellige midlertidige prefab-byer i forskellige farver var blevet etableret i udkanten af byen. En del heraf var resultatet af decentrale hjælpeaktioner fra de andre sovjetrepublikker, men også andre lande havde bidraget. Vi boede eksempelvis sammen med journalister fra Estland i den estiske prefab-

by med sauna og pool, som var lige ved at være færdige til indflytning. Disse midlertidige boliger var generelt beregnet til beboelse i et år eller to, men mange endte med at bo i disse prefab-bygninger i både 10, 15 og 20 år. På trods af at de fleste af disse ikke var egnet til det meget kolde vintervejr i Spitak-området.

Omfanget af den internationale humanitære hjælp var af en for Sovjetunionen hidtil uset grad. Hidtil havde Sovjetunionen i vidt omfang afvist udenlandsk assistance, men generalsekretær Gorbatsjov indså hurtigt behovet for hjælp. Den igangværende åbning over for omverdenen, som bl.a. var et resultat af perestrojka- og glasnost-initiativerne fra Gorbatsjov var nok medvirkende hertil. Nogle iagttagere har argumenteret for at jordskælvet var begyndelsen på Sovjetunionens sammenbrud. Eller som andre har sagt, kom jordskælvet til at varsle sammenbruddet.

Om aftenen deltog vi i en mindemiddag i en træhytte i bjergene uden for Spitak, sammen med VIP's, som inkluderede præsten, der havde stået for mindeceremonien tidligere på dagen. En lille gruppe af udenlandske besøgende deltog og vi kom nok primært med fordi vi havde lært en estisk journalist at kende, som viste sig at være en well-connected person fra TV i det sovjetiske Estland. Der blev holdt mange taler som ofte var stærkt følelsesmættede. Maden var god og rustik, og der blev drukket tæt – der var ingen mangel på hverken vodka eller armensk cognac.

Flygtningelejr med militære telte placeret blandt landbrugsmaskiner på det kollektive landbrug. Foto LFH

Armenske flygtninge fra Aserbajdsjan overlevede jordskælvet fordi de boede i telte – militærtelte placeret i bjergene bag Spitak, hvor der var frysende koldt. Men som altså i dette tilfælde reddede deres liv. Vintrene er i forvejen særligt kolde i denne del af Armenien. Flygtningene brugte bl.a. dagene på at samle brænde, så de kunne holde varmen og lave mad. Flygtningene i disse telte på bjergsiden kunne iagttage, at en del af de hjemløse fra jordskælvet kunne flytte ind i de mange mini-bydele med prefab-huse i moderne farverigt design med indlagt vand, som var skudt op omkring Spitak. De var flygtet fra voldsomme pogromer i 1988 i Sumgait, tæt på hovedstaden Baku, i Aserbajdsjan, som efterlod mange døde og stort set alle armenere måtte flygte. I deres tilfælde altså blot for senere på året at befinde sig i et område meget tæt på epicenteret af et voldsomt jordskælv. På billedet ses tre generationer af en familie, som boede i et koldt telt med en Aznavour-plakat. Sangeren Charles Aznavour var et armensk ikon med international karriere baseret i Frankrig, som i stigende grad blev dyrket offentligt i Armenien i årene med perestrojka. Dette var tidligere blevet delvis undertrykt da Aznavour repræsenterede den armenske diaspora, som ofte udtalte sig anti-sovjetisk og som man i perioder opfattede som en repræsentant for vestlig dekadence. Aznavour støttede genopbygningen efter jordskælvet på flere måder, bl.a. med en sang indspillet i samarbejde med en række franske

musikere og sangere, som blev solgt i mere end 2 millioner eksemplarer. Han var med til at danne en hjælpeorganisation, som opførte mere end 40 skoler og børnehjem. For mange i diasporaen var jordskælv et med til at reaktualisere deres armenske identitet, som det yderligere skete med Armeniens selvstændighed i 1991.

Udrejse

Det viste sig umuligt at finde flybilletter ud Jerevan flere dage ud i fremtiden, undtagen til Aserbajdsjan, som hverken armenere eller aserbajdsjanere ville benytte sig af efter pogromerne i Sumgait/Baku og den væbnede konflikt over Nagorno Karabakh. Vi endte således med at få set Baku og omegn, da vi måtte vente i to dage på en forbindelse videre til Kasakhstan. Vi kom til at bo tæt på Sumgait, hvor de ovennævnte pogromer havde fundet sted i 1988. Køreturen mellem Baku og Sumgait forekom som en rejse i en sovjetisk miljøkrise og en problematisk omstilling af olieindustrien. Der var uendeligt mange oliepytter og -minisøer spredt overalt mellem større og mindre oliepumper, hvoraf mange fremstod som ruiner fra en mere produktiv fortid. Og samtidig også et fascinerende klondyke. Alt sammen i stærk kontrast til nutidens Aserbajdsjan, hvor de mange petrodollars er tydelige i bybilledet.

Kort om författaren och Valda arbeten för Lars Funch Hansen, se hans andra bidrag i den här volymen "‘Han er konfliktolog’. Feltarbejde i Nordkaukasus i tiden omkring Sovjetunionens sammenbrud".